

References

1. Ansof, Y. (1989) *Stratehicheskoe upravleniye* [Strategic management], Ekonomika, Moscow, Russia.
2. Kouz, R. (2002) *Pryroda firmy: pokhodzhennia, evoliutsiia i rozvytok* [Nature of firm: origin, evolution and development], A.S.K., Kyiv, Ukraine.
3. Senhe, P. (2003) *Piataia dystsyplina: yskusstvo y praktyka samoobuchaiushejsia orhanyzatsyy* [Fifth discipline: art and practice of self-learning organization], OLYMP-BYZNES, Moscow, Russia.
4. Karlof, B. (2011) *Delovaia stratehiia* [Business strategy], Ekonomika, Moscow, Russia.
5. Porter, M. (2006) *Konkurentnaia stratehiia: metodyka analiza otraslej y konkurentov* [Competition strategy: method of analysis of industries and competitors], Al'pyna Byznes-Buks, Moscow, Russia.
6. Hrejner, L. E. «Evolution and revolution in the process of growth of organization», *Vesnyk S.-Peterbshkoho unyversytetata, Seryia »Menedzhment»*, pp. 76–94.
7. Vasylenko, V. O. (2003) *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Crisis management of enterprise], Tsul, Kyiv, Ukraine.
8. Fedulova, L.I. *Tekhnolohichnyi rozvytok ekonomiky Ukrainy* [The technological development of economy of Ukraine], Instytutu ekonomiky ta prohnozuvannia NANU, Kyiv, Ukraine.
9. Havva, V.N. (2004) *Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsiniuvannia* [The potential of enterprise: development and evaluation], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
10. Rajan, B. (1998) *Stratehicheskij uchet dlia rukovodytelia* [Strategic account for a leader], Audyt, Yunyty, Moscow, Russia.
11. Vovk, O.M. and Mazur, A.M. (2012) «Modeling of the investment potential of enterprises based on resource management» *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, vol. 3, : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2012_3/Vovk_312.htm.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Кošельна Валентина Миколаївна, аспірант кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва й архітектури
kvnvalia@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ:

Кошельна Валентина Николаевна, аспирант кафедры менеджмента в строительстве,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры
e-mail: kvnvalia@ukr.net

ABOUT THE AUTHOR:

Koshelna Valentina Mykolayivna, postgraduate student of the Department of management in construction,
Kyiv national University of construction and architecture
e-mail: kvnvalia@ukr.net

УДК 016:37

РИНОК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Кучеренко С.Ю.

В статті проаналізовані сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку ринку вищої освіти в Україні. Предметом дослідження є система вищої освіти України. Метою дослідження є аналіз сучасного стану ринку вищої освіти України, визначення проблем та тенденцій його розвитку на сучасному етапі.

Результати роботи. Обґрунтовано сучасний стан вищої освіти України. Обґрунтовано, що розвиток національних систем освіти визначається конкретними для кожної країни соціально-економічними чинниками і політичними умовами, які мають свою траєкторію та життєвий цикл існування. Проаналізовано основні показники рівня фінансування освіти в різних країнах світу. Визначено, що причинами, які негативно впливають на розвиток системи освіти в Україні є: політичну нестабільність в державі, скорочення ВВП та ВНП, недостатній рівень фінансування освітньої галузі (фінансування в основному лише захищених статей), неефективне використання наявних ресурсів та важелів впливу, недосконалу правову базу, застарілу матеріально-технічну базу, високу вартість кредиту, несприятливий інвестиційний клімат, неефективне функціонування суспільно-правових інститутів, «відтік мізків за кордон» та інші фактори.

Висновки. В сучасних складних умовах, які склались у країні, і не тільки у сфері освіти, проектування освітніх структур і впровадження нових моделей та програм підготовки, як свідчить досвід усіх країн – процес надзвичайно складний. Часткові реформи вищої освіти не призвели до бажаних результатів. Остаточо стало очевидним, що перетворення у системі освіти в Україні повинні бути комплексними, багатоспрямованими та фундаментальними, спроможними подолати всі невідповідності між освітнім продуктом та потребами суспільства, виробничого та соціального секторів.

Розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її підсистем; реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті.

Ключові слова: вища освіта, ринок освітніх послуг, ринок вищої освіти, вищий навчальний заклад.

РЫНОК ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Кучеренко С.Ю.

В статье проанализированы современное состояние, тенденции и проблемы развития рынка высшего образования в Украине. Предметом исследования является система высшего образования Украины. Целью исследования является анализ современного состояния рынка высшего образования Украины, определения проблем и тенденций его развития на современном этапе.

Результаты работы. Рассмотрено современное состояние высшего образования Украины. Обосновано, что развитие национальных систем образования определяется конкретными для каждой страны социально-экономическими факторами и политическими условиями, которые имеют свою траекторию и жизненный цикл существования.

Проанализированы основные показатели уровня финансирования образования в разных странах мира. Определено, что причинами, которые негативно влияют на развитие системы образования в Украине являются: политическая нестабильность в государстве, сокращение ВВП и ВНП, недостаточный уровень финансирования образования (финансирование в основном только защищенных статей), неэффективное использование имеющихся ресурсов и рычагов влияния, несовершенная правовая база, устаревшая материально-техническая база, высокая стоимость кредита, неблагоприятный инвестиционный климат, неэффективное функционирование общественно-правовых институтов, «отток мозгов за границу» и другие факторы.

Выводы. В современных сложных условиях, которые сложились в стране, и не только в сфере образования, проектирование образовательных структур и введение новых моделей и программ подготовки, как свидетельствует опыт всех стран – процесс чрезвычайно сложный. Частичные реформы высшего образования не привели к желаемым результатам. Окончательно стало ясно, что преобразования в системе образования в Украине должны быть комплексными, многовекторными и фундаментальными, способными преодолеть все несоответствия между образовательным продуктом и потребностями общества, производственного и социального секторов.

Развитие современной структуры образования должно обеспечить оптимальные условия для функционирования и развития системы образования и всех ее подсистем; реализацию различных образовательных моделей, существование учебных заведений разных типов и форм собственности, различных форм и средств получения образования, обеспечивающих гражданам предоставление качественных образовательных услуг, свободу выбора в образовании.

Ключевые слова: высшее образование, рынок образовательных услуг, рынок высшего образования, высшее учебное заведение.

HIGHER EDUCATION MARKET IN UKRAINE: ECONOMIC ASPECT

Kucherenko S.Yu.

The current status, trends and problems of higher education in Ukraine are analysed in the article. The subject of research is the system of higher education in Ukraine. The purpose of scientific problem is analysis of the current market state of higher education in Ukraine, determination problems and its trends at present stage.

Results of work. The current state of higher education in Ukraine is grounded. The development of national education systems defined specifically to each country's socio-economic factors and political conditions that have their peculiarities are determined. The main indices of education financing of different countries are analysed. The reasons that affect adversely on the development of education in Ukraine are determined, namely: political instability in the state, the decrease of GDP (gross domestic product) and GNP (gross national product), insufficient financing for the educational sector (on the whole finance protected expenditure), ineffective use of available resources and leverage influence, imperfect regulatory framework, outdated physical infrastructure, high value of credits, poor investment climate, ineffective functioning of social and legal institutions, «brain drain abroad» and other factors.

Conclusions. In present difficult conditions projection educational structures and implementation of new models and training programs, as show the experience of all countries – the process is extremely complex. Partial reforms of higher education did not lead to the desired results. Conclusively, the reforms of the Ukrainian education system must be complex, multilateral and fundamental, competent overcome all the discrepancies between the education and needs of society, manufacturing and social sectors.

Building a modern structure of the educational sector should provide optimal conditions for functioning and development of the education system and all its subsystems; implementation of various educational models, being of the educational establishments of various types and forms of ownership, various forms and means of education, guarantee citizens provision of qualitative education, freedom of choice in education.

Key words: higher education, market of educational services, market of higher education, higher educational establishment.

Сучасна система вищої освіти, що повною мірою відповідає вимогам часу, є одним з найголовніших чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Для того, щоб вітчизняна вища освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті.

Як зазначають у своїх дослідженнях провідні науковці НАПН України, українська освіта впродовж 2007–2013 рр. зазнає кардинальних змін: трансформується система вищої освіти у напрямі адаптації до стандартів європейського освітнього простору, створюються нові стандарти оцінювання якості підготовки спеціалістів з вищої освіти та діяльності ВНЗ, запроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу у ВНЗ III–IV р. а. Ці зміни забезпечуються відповідними законодавчо-нормативними документами, новими стандартами вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням основних тенденцій розвитку вищої освіти в Україні, проблем розвитку ринку освітніх послуг, напрямів вдосконалення системи освіти присвячені праці В.П. Андрущенка, В.Д. Базилевича, Й.М. Бескида, Д.П. Богині, Т.М. Боголіб, О.А. Грішнові, Л.В. Губерського, М.З.Згуровського, Л.І. Іщука, Т.О. Ілляшенко, І.С. Каленюк, О.В. Кукліна, А.О. Лігоцького, А.В. Ломоносова, В.І. Лугового та ін.

Метою статті є аналіз сучасного стану ринку вищої освіти України, визначення проблем та тенденцій його розвитку на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвитку державно-громадської моделі управління [1].

Як показує приклад розвинутих держав, чим вищий рівень освіченості їх населення, тим вищий рівень їх економічного розвитку. Саме тому, всі розвинуті країни світу спрямовують значну частину своїх фінансових ресурсів на підтримку та забезпечення розвитку вищої освіти. Щодо України, то наші політики та вчені дотримуються думки, що державна підтримка вищої освіти у фінансовому плані повинна бути значною і потребує реформування.

Вища освіта України представлена вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації (університети, академії, інститути) та закладами I–II рівнів акредитації (коледжі, технікуми, училища), які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII, підготовка фахівців з вищою освітою з нового навчального року буде здійснюватись за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими програмами на таких рівнях вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень. Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової), що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр.

На момент розпаду Радянського Союзу в Україні працювало 143 вищих навчальних заклади і 742 технікуми та училища, в яких навчалось в цілому 1,6 млн. студентів. Сучасний ринок вищої освіти в Україні характеризується високим рівнем конкуренції. Так, за даними Державного комітету статистики України, кількість вищих навчальних закладів на початок 2013/2014 навчального року складає 803 заклади (рис. 1), з них 325 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та 478 закладів I-II рівнів акредитації. За даними Міністерства освіти і науки України, сьогодні в системі вищої освіти України функціонують 198 університетів, 62 академії, 83 інститути, 245 коледжів, 97 технікумів, 117 училищ та 1 консерваторія [2].

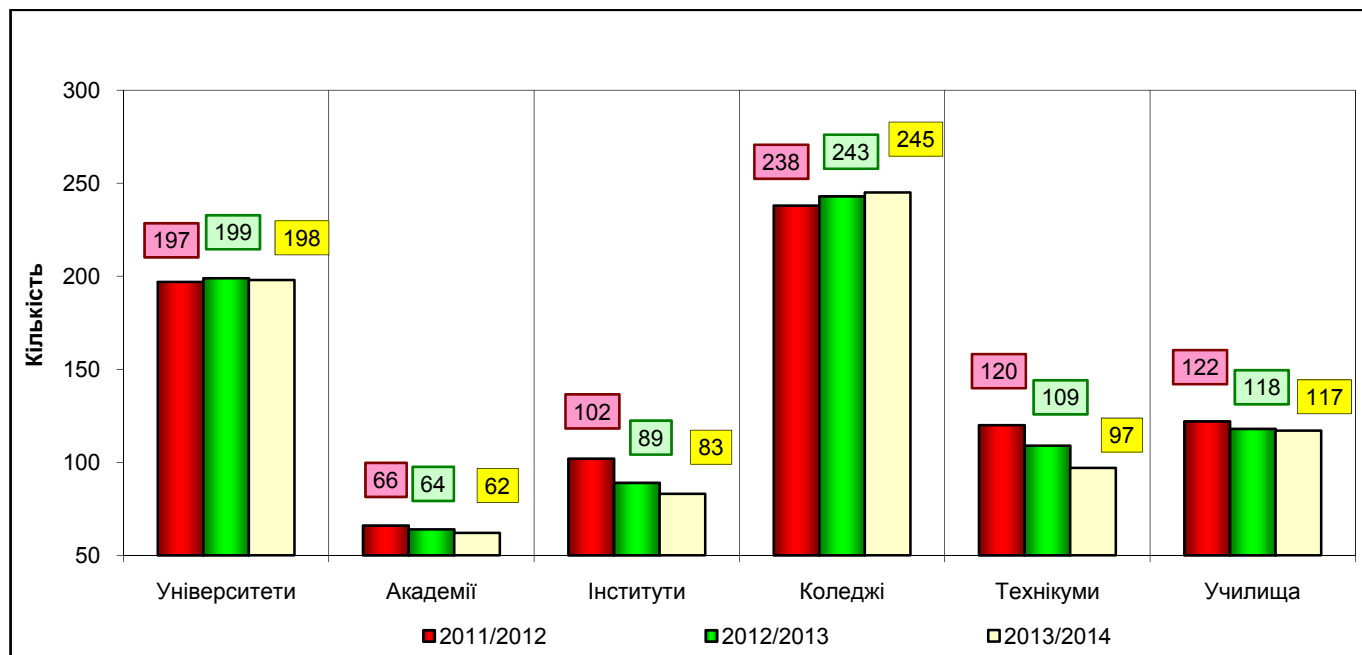

Рисунок 1. Динаміка мережі вищих навчальних закладів України за 2011/12 – 2013/14 н.р.

Джерело: дані Державної служби статистики України

Якщо розглядати динаміку кількості вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації за останні тринадцять років, то найбільша кількість ВНЗ I-II рівнів акредитації спостерігалася в 2003/2004 навчальному році і складала 670 закладів, а ВНЗ III-IV рівнів акредитації – в 2008/2009 навчальному році і складала 353 заклади (рис. 2).

Окрім вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності у країні надають освітні послуги приватні ВНЗ, які складають близько 21,5 % загальної кількості ВНЗ (з 803 закладів I-IV рівнів акредитації державної форми власності – 415 закладів, комунальної форми власності – 221, приватної форми власності – 167).

Протягом останніх років рівень охоплення молоді вищою освітою стрімко зростає за рахунок декількох факторів: збільшення попиту на ринку праці на фахівців з вищою освітою, зростання доходів населення і, відповідно, можливостей отримання вищої освіти на платній основі, а також збільшення кількості навчальних закладів при одночасному збільшенні місць у таких закладах. Аналітики припускають, що у майбутньому вплив частини цих факторів посилюється, а частини – послаблюється. Зокрема, зростання доходів населення і зменшення чисельності вікових груп молоді (при наявності великої кількості місць у вищих навчальних закладах) зроблять вищу освіту більш доступною.

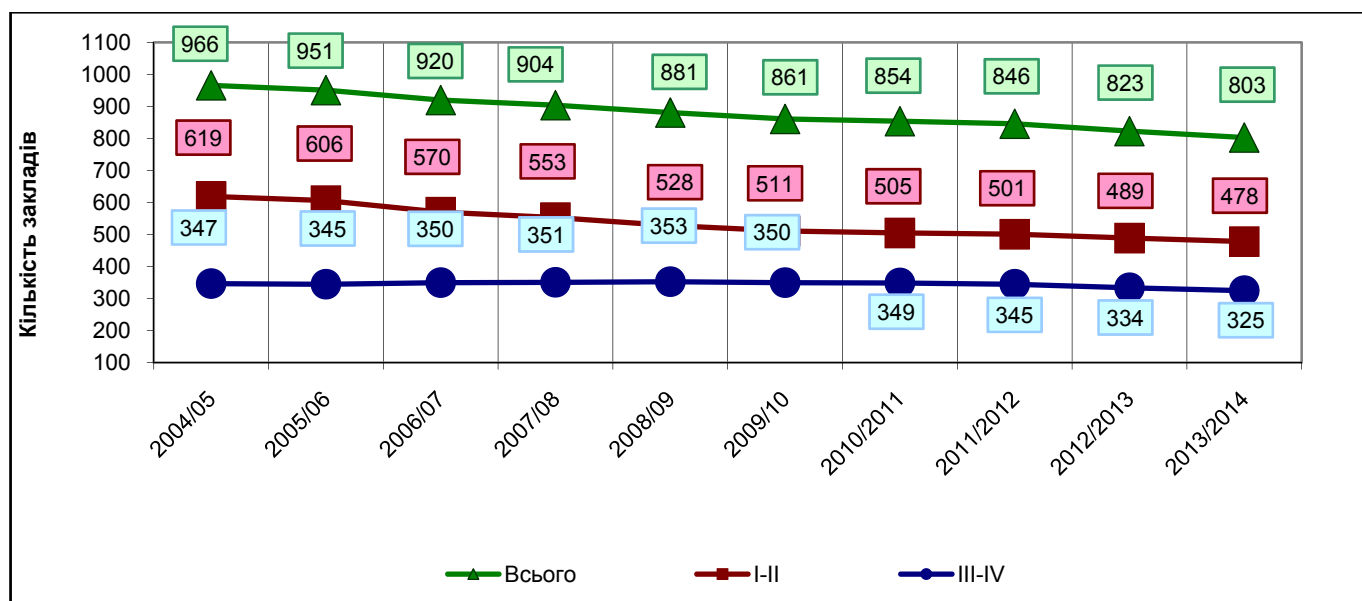

Рисунок 2. Динаміка кількості вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації в Україні за 2004/05-2013/14 н.р.

Джерело: дані Державної служби статистики України

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ, ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

Проте, збільшення на ринку праці пропозиції фахівців з вищою освітою призведе до зменшення їхньої порівняної «вартості», а отже, і зацікавленості молоді в отриманні вищої освіти. Внаслідок цього рівень охоплення молоді вищою освітою буде зростати, але повільніше, ніж у попередні роки.

У 2013/2014 навчальному році контингент студентів вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності становив 2 млн. 053 тис. осіб, тоді як у 2007/2008 навчальному році (найбільша кількість) – 2 млн. 814 тис. осіб (таблиця 1, рисунки 3, 4).

Таблиця 1. Кількість вищих навчальних закладів та студентів в Україні (на початок навчального року)

	Кількість закладів:		Кількість студентів у закладах:, тис.	
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації
1990/91	742	149	757,0	881,3
1991/92	754	156	739,2	876,2
1992/93	753	158	718,8	855,9
1993/94	754	159	680,7	829,2
1994/95	778	232	645,0	888,5
1995/96	782	255	617,7	922,8
1996/97	790	274	595,0	976,9
1997/98	660	280	526,4	1110,0
1998/99	653	298	503,7	1210,3
1999/00	658	313	503,7	1285,4
2000/01	664	315	528,0	1402,9
2001/02	665	318	561,3	1548,0
2002/03	667	330	582,9	1686,9
2003/04	670	339	592,9	1843,8
2004/05	619	347	548,5	2026,7
2005/06	606	345	505,3	2203,8
2006/07	570	350	468,0	2318,6
2007/08	553	351	441,3	2372,5
2008/09	528	353	399,3	2364,5
2009/10	511	350	354,2	2245,2
2010/11	505	349	361,5	2129,8
2011/12	501	345	356,8	1954,8
2012/13	489	334	345,2	1824,9
2013/14	478	325	329,0	1723,7

Джерело: дані Державної служби статистики України

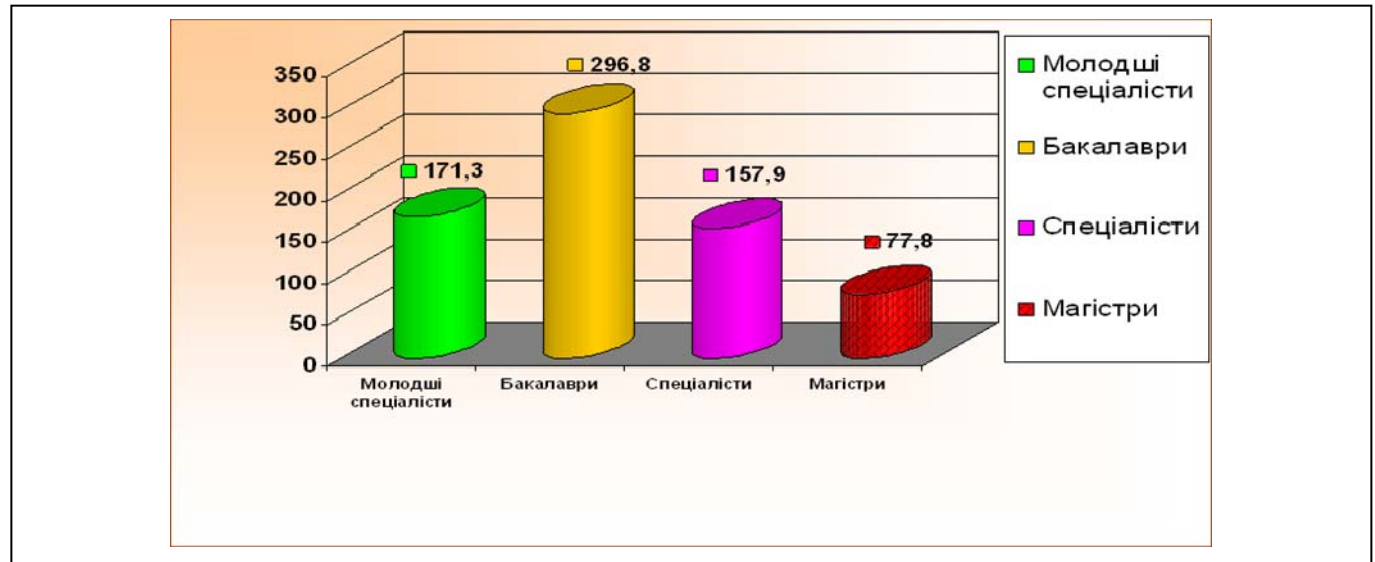

Рисунок 3. Чисельність осіб, зарахованих на навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями (на поч. 2013/14 н.р.)

Джерело: дані Державної служби статистики України

Тенденція до поступового скорочення кількості ВНЗ протягом останніх років пояснюється переважно реорганізацією ВНЗ I-II рівнів акредитації у структурні підрозділи ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Зниженню кількості ВНЗ сприяють як політика міністерства, що має намір об'єднувати державні ВНЗ, так і сам ринок. Наприклад, цього навчального року у 20 приватних ВНЗ абітурієнти подали менше 10 заявок, а вісім з них не отримали жодної заявки. Зазначена ситуація дає змогу зробити висновок про неминуче подальше скорочення кількості ВНЗ у наступні роки.

Розвиток національних систем освіти визначається конкретними для кожної країни соціально-економічними чинниками і політичними умовами, які мають свою траєкторію та життєвий цикл існування.

Сфера освіти для успішного функціонування потребує забезпечення в достатніх обсягах фінансовими ресурсами. Фінанси освіти – це система грошових відносин з приводу формування, розподілу й використання різноманітних фінансових ресурсів або фондів грошових коштів. В результаті реалізації цих відносин в освітянській діяльності утворюються різноманітні фонди фінансових ресурсів, призначенням яких є забезпечення ефективного функціонування закладів системи освіти [3, с.136].

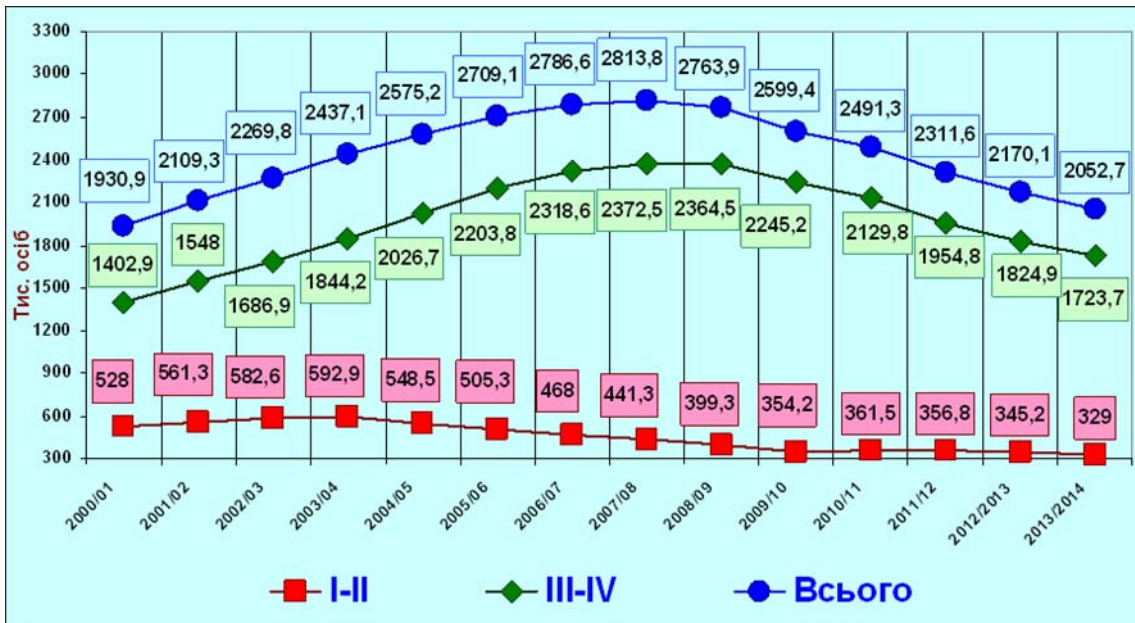

Рисунок 4. Динаміка контингенту студентів ВНЗ України за 2001/02 – 2013/14 н.р.

Джерело: дані Державної служби статистики України

В суспільстві стає пріоритетним чітке усвідомлення того, що освіта – це сфера здійснення соціально-економічних інвестицій, що мають надзвичайно важливе значення для забезпечення сталого розвитку країни. Фінансове забезпечення освіти повинно узгоджуватися з економічним розвитком країни. Об'єктивна необхідність достатніх обсягів бюджетного фінансування освіти, що закріплено законодавством України, зумовлена ще й тим, що діяльність галузі вимагає певної стабільності фінансового забезпечення [4].

Обсяг фінансування освіти в різних країнах встановлюють у відсотках від ВВП, що означає їх пряму залежність від рівня розвитку економіки. У тому числі спостерігаються наступні тенденції: чим вище є рівень розвитку економіки (величина ВВП), тим більший обсяг фінансових ресурсів має вища освіта. Основні показники, які характеризують розвиток вищої освіти та її фінансового забезпечення в різних країнах світу представлено в табл. 2.

Таблиця 2. Основні показники рівня фінансування освіти в різних країнах, 2012 [5].

Показники	Україна	Росія	США	Німеччина	Франція	Японія	Півд. Корея	Китай	Індія	Польща
ВВП на душу населення, дол. США	3 870	19 833	46 588	37 430	34 256	33 785	28 797	7 519	3 339	19 908
Загальні витрати на освіту, % ВВП	5,3	4,1	5,4	4,6	5,9	3,8	5	4	3,2	5,1
Державні витрати на вищу освіту, % ВВП	2,3	1,2	1,0	1,1	1,3	0,5	0,7	-	1,3	1,1
Загальні витрати на освіту на душу населення, дол. США	205,1	813,1	2515,7	1721,8	2021,1	1283,8	1439,8	300,8	106,8	1015,3
Витрати на одного студента за рік, дол. США	3 121	7 749	29 201	15 711	14 642	15 957	9 513	-	-	19 269
Кількість ВНЗ в країні, од.	854	689	3301	250	586	721	394	1135	579	286
Чисельність населення, осіб	46,6 млн.	142 млн.	316 млн.	80 млн.	65 млн.	127 млн.	49 млн.	1,3 млрд	1,2 млрд.	38 млн.
Кількість університетів у топ – 500, од. (ARWU 2012)	0	0	150	37	20	21	10	28	1	2
Персональні комп'ютери на 100 осіб, од.	4,5	13,3	80,6	65,6	63,1	40,7	57,6	5,7	3,2	16,9
Користувачі Інтернету на 100 осіб, од.	44,6	43,4	74,2	82,5	77,5	77,6	82,5	34,4	7,5	62,5

За обсягами фінансування вищої освіти у % ВВП Україна посідає одне з перших місць у Європі, на рівні скандинавських країн, які лідирують у витратах на освіту. В середньому країни ЄС витрачають 1,3% ВВП з державного бюджету на вищу освіту. В Україні у 2010 і 2012 році цей показник становив 2,3% ВВП, в 2011 – був на рівні 2%. Випередила Україну лише Данія – 2,41% ВВП.

Незважаючи на законодавче визначення фінансування освіти в Україні на рівні 10% національного доходу у ст. 61 Закону України «Про освіту», протягом двадцяти трьох років її незалежності даний показник жодного разу не був виконаний [6]. Це пов'язано із досить завищеним рівнем даного показника, оскільки в світі є не так багато країн, які витрачають стільки на освіту, та й в основному це острівні держави в Тихому Океані: Куба – 12,9%, Лесото – 13,1% ВВП.

Міжнародний інститут розвитку менеджменту (IMD) конкурентоспроможність кожної країни розраховує за чотирма напрямками і 312 критеріями. Один з яких враховує розвиток системи освіти на основі частки видатків на освіту до ВВП, обсяг видатків на освіту на душу населення, відсоток безграмотності дорослого населення та інші. За даними IMD у 2014 році Україна зайняла 49 місце серед 60 країн (порівняно із 2013 роком її місце в рейтингу не змінилось); найвищий рівень конкурентоспроможності у США, Швейцарії і Сінгапуру, а найнижчий, відповідно, у Хорватії та Венесуели [7].

До причин, що негативно впливають на розвиток системи освіти в Україні, можна віднести: політичну нестабільність в державі, скорочення ВВП та ВНП, недостатній рівень фінансування освітньої галузі (фінансування в основному лише захищених статей), неефективне використання наявних ресурсів та важелів впливу, недосконалу правову базу, застарілу

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ, ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

матеріально-технічну базу, високу вартість кредиту, несприятливий інвестиційний клімат, неефективне функціонування суспільно-правових інститутів, «відтік мізків за кордон» та інші.

Фінансування державних закладів освіти та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюються за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей реального сектора економіки, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування.

В Україні сума видатків на освіту не відповідає нормативному значенню, з одного боку, і не забезпечує безоплатну вищу освіту – з другого (табл. 3). Оскільки держава не спроможна забезпечити вищу освіту необхідним для її розвитку фінансуванням, то фактично вона перекладає свої зобов'язання на громадян.

Таблиця 3. Обсяги фінансування вищої освіти

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальні видатки зведеного бюджету, млн. грн.	140199,4	174631,5	253207,9	274156,4	235556,2	342690,3	404298,4
з них на освіту - усього	9034,5	11263,9	15612,5	18612,3	20324,3	18524,6	27309,2
у т.ч. на вищу освіту	5184,0	6742,4	8060,9	12266,0	12796,0	14048,5	22021,5
Частка до загальних видатків зведеного бюджету, %	3,7	3,9	3,2	4,5	4,0	4,1	5,4

Джерело: дані Державної служби статистики України

Як видно з даних табл. 3 видатки на освіту протягом 2006–2012 років мають тенденцію до зростання. У 2006-му становлять 9034,5 млн. грн., в 2012-му – 27309,2 млн. грн., що в три рази більше. При цьому, за аналогічний період, видатки державного бюджету на вищу освіту зросли у 4,2 рази. Це свідчить про зростання ролі вищої освіти в житті суспільства. Сьогодні надзвичайно важливим є забезпечення ефективного використання бюджетних коштів вищими навчальними закладами.

За останні роки національні системи освіти постсоціалістичних країн переживають труднощі, породжені політичними та соціально-економічними реформами. В цих умовах падіння обсягів ВВП помітно змінило механізм фінансування освітньої галузі. На тлі сповільнення щорічних темпів ВВП в усіх країнах домінує тенденція скорочення обсягів фінансування системи освіти і посилення контролю за витратами державних коштів [8, с.133].

За даними Європейської асоціації університетів (ЕАУ) інфляція має значний вплив на фінансову ситуацію університетів і таким чином повинна бути прийнята до уваги при оцінці фінансового здоров'я освітньої галузі в цілому. При визначенні розмірів державного фінансування у 2008-2012 роках з урахуванням інфляції для багатьох країн відкривається набагато серйозніша картина. Інфляція погіршує ефект урізання фінансування та применшує ефект збільшення фінансування. Відтак, якщо розглядати розміри державного фінансування з урахуванням інфляції тільки сім освітніх систем із 20 мають кращу ситуацію із фінансуванням у 2012 у порівнянні із 2008 роком (Німеччина, Норвегія, Швеція, Австрія, бельгійське франкомовне співтовариство, Франція, Нідерланди), у той час, як 13 освітніх систем мали нищий рівень фінансування у 2012 ніж у 2008 році (Хорватія, Польща, Словаччина, Чеська Республіка, Іспанія, Греція, Угорщина, Ірландія, Ісландія, Італія, Литва, Великобританія – Англія та Уельс).

Розвиток освіти у 2012-2013 роках відображає «змішану картину» по усій Європі: із 17 освітніх систем, дані з яких були доступними, 9 наразі демонструють збільшення фінансування (Австрія, Ісландія, Чеська Республіка, Норвегія, Польща, Швеція, бельгійське франкомовне співтовариство, Франція, Литва), у той час як 8 проінформували про скорочення, яке вар'ювалося від невеликого зменшення до 25% (Італія, Нідерланди, Словаччина, Хорватія, Португалія, Великобританія-Англія та Уельс, Греція, Угорщина). В освітніх системах, що сигналізували про скорочення фінансування, найбільш вразливими сферами стали викладацький склад та інфраструктура. У тих країнах, у яких відбулося скорочення фінансування досліджень, університети сподіваються на більше фінансування з боку ЄС з метою підтримки дослідницької діяльності та розвитку інфраструктури. У звіті підкреслюється, що фонди ЄС не передбачені задля заміни національних планів фінансування, які мають залишатися потужними задля того, аби підтримувати європейську конкурентоздатність [9].

Витрати на освіту включають як поточні, так і капітальні витрати. Капітальні витрати – це купівля довгострокових товарів та послуг: обладнання, будівництво, капітальний ремонт. Поточні витрати – це всі щорічні витрати, які потрібні для функціонування вишу; вони передбачають оплату праці, комунальні платежі, навчальні матеріали, соціальні послуги (харчування, надання гуртожитків, медобслуговування) тощо. У країнах ОЕСР поточні витрати в загальній структурі витрат вишів становлять від 80% до 96%. Середній показник у цих країнах дорівнює 90,9%. Відповідно капітальні витрати в середньому становлять 9,1%. В Україні показник капітальних витрат (4,1%) більше ніж вдвічі нижчий за середній рівень країн ОЕСР. Українська структура витрат схожа із структурою Бельгії, Данії, Фінляндії та Швеції. Саме скандинавські країни лідирують в міжнародних рейтингах топ-500 найкращих університетів світу. Тобто не зважаючи на порівняно невеликі капітальні витрати, ці держави лідирують у світових рейтингах і є прикладом для наслідування (останнє особливо стосується системи вищої освіти Фінляндії). Одна з головних складових поточних витрат – це оплата праці, викладачів і решти співробітників. У країнах ОЕСР заробітна платня усього штату співробітників вишів становить від 50% до 80% поточних витрат (в середньому 68,5%). Найменший показник (десь 50%) характерний для Чехії, Словаччини, а найбільший – для Великобританії (до 83%). Середній показник у країнах ОЕСР – 68,5% [10].

Значну частку витрат – насамперед, державних – складає оплата праці вчителів та викладачів. Хоч з 2008 по 2012 рр. середня заробітна плата в секторі освіти виросла у 2,5 рази і становила у 2012 р. 2527 грн., проте щороку вона є значно нижчою за середню заробітну плату в цілому в Україні, зокрема – на 15-20% останні п'ять років.

Згідно з всеукраїнським опитуванням викладачів, проведеним Центром дослідження суспільства, загальний середньомісячний дохід 43% викладачів складає менше 3000 грн. і лише 16% можуть похвалитись доходами, вищими за 4500 грн. Порівняти доходи українських освітян з відповідними доходами в інших країнах доволі складно, по-перше, через недоступність персональних даних, що стосуються доходів, і по-друге, через різну ієрархію викладацьких посад.

Усереднені дані в цілому по вищій освіті серйозно викривляють загальну картину, оскільки при низькій винагороді працівників нижчого щабля, що складає переважну більшість, висока оплата праці незначної частки професорів суттєво підвищує середнє значення по університетах. Викладачі з відповідними ступенями в міжнародних університетах отримують в рази вищу винагороду. Так, згідно з дослідженням Вищої школи економіки (Росія) [11], науково-педагогічна зайнятість в таких країнах, як США, Німеччина, Норвегія, Австрія, Нідерланди дозволяла отримувати, в середньому, від 5000 до 7500 доларів на місяць, а в Канаді – усі 9500 доларів на місяць.

У системі вищої освіти існує також загальноприйнятий розподіл на головні освітні витрати, дослідження, а також витрати на допоміжні послуги. Головні освітні витрати – це всі витрати, пов'язані з викладанням. Допоміжні витрати – це, в основному, витрати на соціальні послуги, такі як надання гуртожитків, харчування, медобслуговування. Дослідження – це науково-дослідна діяльність вишів Варто зазначити, що в країнах ОЕСР у середньому 25% усіх витрат вишів спрямовується саме на науково-дослідну діяльність. У деяких країнах, наприклад у Швеції, Швейцарії, Великобританії, рівень витрат на дослідження перевищує

45%. В Україні цей показник знаходиться на рівні 3% (дані Міносвіти за 2011 рік), хоча згідно із Законом «Про освіту» рівень витрат на дослідження повинен бути не менше 10% від загальних державних витрат на вищу освіту. Ця різниця порівняно з розвиненими країнами позначилася на стані науково-дослідної діяльності українських університетів. А показник «дослідження та публікації» – один з головних для розрахунку міжнародних рейтингів [10].

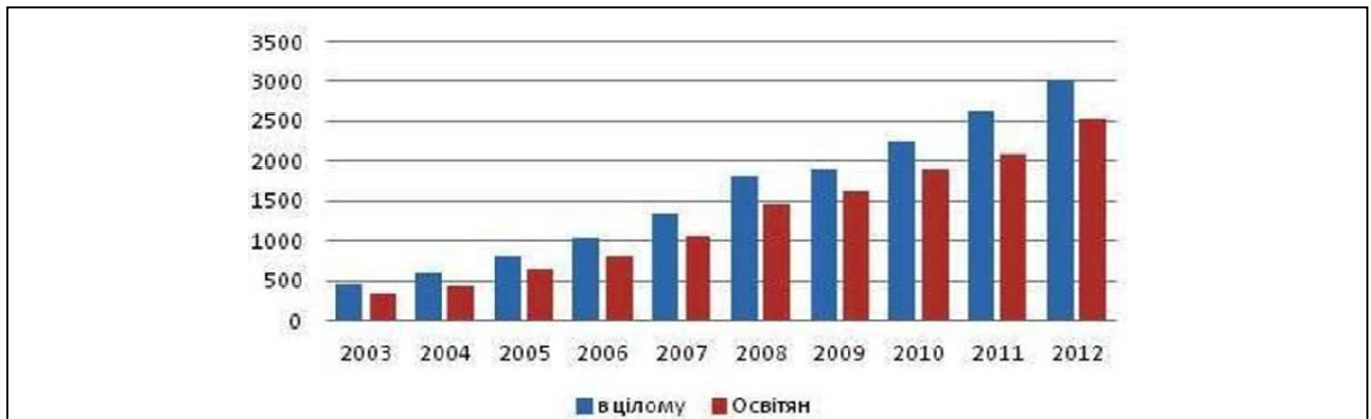

Рисунок 5. Динаміка середньої заробітної плати в Україні.

Джерело: дані Державної служби статистики України

Висновки. В сучасних складних умовах, які склались у країні, і не тільки у сфері освіти, проектування освітніх структур і впровадження нових моделей та програм підготовки, як свідчить досвід усіх країн – процес надзвичайно складний. Часткові реформи вищої освіти не призвели до бажаних результатів. Остаточо стало очевидним, що перетворення у системі освіти в Україні повинні бути комплексними, багатоспрямованими та фундаментальними, спроможними подолати всі невідповідності між освітнім продуктом та потребами суспільства, виробничого сектору, соціального секторів.

Розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її підсистем; реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Каленюк І.С. Економіка освіти: Навч. посіб. / Каленюк І.С. – К.: Знання України, 2005. – 316 с.
4. Муравська В.А. Тенденції фінансування вищої освіти в Україні та за кордоном / Муравська В.А. // Облік у фінанси АПК, №1, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1055/35/>.
5. Касич А.О., Циган В.А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу / Касич А.О., Циган В.А. // Ефективна економіка, 2013. - №12. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587>
6. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1060-12.
7. IMD releases its 2014 World Competitiveness Yearbook Ranking [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/news/2014-World-Competitiveness.cfm>.
8. Боголіб Т.М. Фінансування освіти за кордоном / Боголіб Т.М. // Фінанси України. – 2005. – №8. – С. 132-139.
9. Новий оглядовий звіт EUA: Тенденції державного фінансування вищої освіти у Європі від 23.06.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2705>.
10. Ірина Орлова Фінансування системи вищої освіти: світова практика і українське сьогодні / Ірина Орлова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://liberal.in.ua/tochka-zoru/vikladennya-dopov%D1%96df-case-ukra%D1%97na-f%D1%96nansuvannya-sistemi-vischo%D1%97-osv%D1%96ti-sv%D1%96tova-praktika-%D1%96-ukra%D1%97nske-sogodennya.html>
11. International Comparison of Academic Salaries in 28 Countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://acarem.hse.ru/data>

References

1. Nacional'na strategija rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky [National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012–2021] : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
2. Oficijnyj sajт Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine] : www.ukrstat.gov.ua
3. Kalenjuk I.S. Ekonomika osvity [Economics of Education]: Navch. posib. K. : Znannja Ukrainy, 2005. 316 s.
4. Muravs'ka V.A. Tendencii finansuvannja vyshhoi' osvity v ukraini ta za kordonom [Trends in funding of higher education in Ukraine and abroad] // Oblik u finansy APK, №1, 2011. : <http://magazine.faa.org.ua/content/view/1055/35/>.
5. Kasych A.O., Cygan V.A. Osoblyvosti finansuvannja vyshhoi' osvity v Ukraini ta inshyh krajinah svitu [Features of the financing of higher education in Ukraine and other countries] // Efektyvna ekonomika, №12, 2013. : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587>
6. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]. : zakon.rada.gov.ua/go/1060-12.
7. IMD releases its 2014 World Competitiveness Yearbook Ranking : <http://www.imd.org/news/2014-World-Competitiveness.cfm>.
8. Bogolub T.M. Finansuvannja osvity za kordonom [Funding for education abroad] // Finansy Ukrainy. 2005. №8. S. 132-139.
9. Novyj ogljadovij zvit EUA: Tendencii derzhavnogo finansuvannja vyshhoi' osvity u Jevropi vid 23.06.2013 [A new observation report EUA: Trends public funding of higher education in Europe]: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2705>.
10. Iryna Orlova Finansuvannja systemy vyshhoi' osvity: svitova praktyka i ukrain's'ke s'ogodennja [Financing higher education: international practice and the present Ukrainian]. : <http://liberal.in.ua/tochka-zoru/vikladennya-dopov%D1%96df-case-ukra%D1%97na-f%D1%96nansuvannya-sistemi-vischo%D1%97-osv%D1%96ti-sv%D1%96tova-praktika-%D1%96-ukra%D1%97nske-sogodennya.html>
12. International Comparison of Academic Salaries in 28 Countries: <http://acarem.hse.ru/data>

ДАНИ ПРО АВТОРА

Кучеренко Світлана Юрївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Кучеренко Светлана Юрьевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры политической экономики
ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR

Kucherenko Svitlana Yuriivna, PhD, assistant professor of Political Economy
SHEE "Pereyaslav-Khmelnytsky SPU named Gregory Skovorody"
Str. Sukhomlinsky 30, Pereyaslav-Khmelnytsky, 08401, Ukraine

УДК 339.03:69.003

**УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ: СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНКИ
ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ДЕВЕЛОПЕРА**

Петраш О.П.

Метою статті є наукове обґрунтування можливості продуктивного використання у вітчизняній практиці, для оцінки ефективності інвестиційного проекту компанії (девелопера), сучасних інструментів і моделей управління вартістю підприємства. Предметом дослідження є сучасні інструменти оцінки ефективності управління підприємством в рамках концепції вартісно-орієнтованого управління. Аналізуючи, систематизуючи і узагальнюючи наукові праці багатьох вчених прийшли до висновку, що актуальними залишаються дослідження концептуальних підходів і технологій оцінювання вартості підприємства. У статті представлено результати аналізу сучасних підходів у сфері вартісно-орієнтованого управління підприємством; встановлено взаємозв'язок цілей та підходів до оцінювання вартості підприємства; визначено принципи формування системи показників, які характеризують ефективність функціонування підприємства. Обґрунтовані можливості використання критерію EVA для оцінки ефективності управління фінансово-господарською діяльністю підприємств. На основі огляду сучасної літератури з даного питання було визначено основні підходи до виділення груп факторів вартості за рівнем формування, місцем виникнення та можливістю управління. У результаті дослідження було узагальнено класифікацію підходів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо розподілу факторів вартості за фінансовою та не фінансовою ознаками. Обґрунтовано, що комплексне врахування різноспрямованих факторів дозволить застосовувати вартісно-орієнтовану систему управління у практиці діяльності вітчизняних підприємств і особливо під час здійснення ними інноваційних перетворень, адже інновації виступають вагомим важелем формування вартості підприємства та найчастіше відносяться до групи не фінансових (якісних) факторів. Нами запропоновано використовувати інтегрований показник – їхню комбінацію (наприклад, EVA, SVA і CFROI) для аналізу інвестиційних проектів девелопера з подальшим порівняльним аналізом результатів. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є розробка науково-методичного апарату, що дозволить враховувати розглянуті фактори під час прийняття рішень у системі вартісно-орієнтованого управління підприємством.

Ключові слова: вартісно-орієнтовне управління, VBM- показники, інвестиційний проект, девелопер, ефективність.

**УПРАВЛЕНИЕ СТОИМОСТЬЮ: СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ
ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЕКТА ДЕВЕЛОПЕРА**

Петраш О.П.

Цель статьи есть научное обоснование возможности продуктивного использования в отечественной практике, для оценки эффективности инвестиционного проекта компании (девелопера), современных инструментов и моделей управления стоимостью предприятия. Предметом исследования есть современные инструменты оценки эффективности управления предприятием в рамках концепции стоимостно-ориентированного управления. Анализируя, систематизируя и обобщая научные труды многих ученых, пришли к выводу, что актуальными остаются исследования концептуальных подходов и технологий оценки стоимости предприятия. В статье представлены результаты анализа современных подходов в сфере стоимостно-ориентированного управления предприятием; установлено взаимосвязь целей и подходов к оценке стоимости предприятия; установлено принципы формирования системы показателей, которые характеризуют эффективность функционирования предприятия. Обосновано возможности использования критерия EVA для оценки эффективности управления финансово-хозяйственной деятельностью предприятия. На основании обзора современной литературы по этому вопросу было определено основные подходы к выделению групп факторов стоимости по уровню формирования, местом возникновения и возможностью управления. В результате исследования было обобщено классификацию подходов отечественных и зарубежных ученых относительно распределения факторов стоимости по финансовому и не по финансовому признакам. Обосновано, что комплексный учет разнонаправленных факторов позволит применять стоимостно-ориентированную систему управления на практике отечественными предприятиями и особенно во время осуществления ими инновационных преобразований, так как инновации выступают существенными рычагом формирования стоимости предприятия и чаще относятся к группе не финансовых (качественных) факторов. Нами предложено использовать интегрированный показатель – их комбинацию (например, EVA, SVA и CFROI), для анализа инвестиционных проектов девелопера с дальнейшим сравнительным анализом результатов. Перспективой дальнейших исследований в этом направлении есть разработка научно-методического аппарата, что позволит учитывать рассмотренные факторы во время принятия решений в системе стоимостно-ориентированного управления предприятием.

Ключевые слова: стоимостно-ориентированное управления, VBM – показатели, инвестиционный проект, девелопер, эффективность.